

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.12:(316.776.23+321.01)

DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2020.3/01>

Антошина І.В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ІНФОРМАЦІЙНА ВЛАДА: АКТУАЛІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті йдеться про актуалізацію дослідження інформаційної влади, її змісту й особливостей. Особлива увага приділяється ролі та значенню впливу інформації на економічні та політичні, культурні та правові сфери життя. Підкреслюється необхідність формування інформаційної влади в Україні, оскільки функціонування інформаційного суспільства суттєво змінює правову систему, впливає на здійснення принципу верховенства права, забезпечення прав людини. Проаналізовано різні підходи до визначення інформаційної влади. Звернено увагу на те, що більшість учених під інформаційною владою розуміють здатність власників інформації шляхом отримання, селекції, тлумачення впливати на формування суспільної свідомості, спонукати суб'єктів політики й економіки до дій у заданому напрямі. Вказано на те, що інформаційна влада формується в межах громадянського суспільства, представлена як система самостійних і незалежних від держави суспільних інструментів та відносин, які покликані забезпечити необхідні умови для реалізації прав і свобод, а також приватних інтересів і потреб окремих людей і їх колективів. Акцентовано увагу на те, що у вирішенні цих проблем величезну роль може зіграти правове регулювання інформаційних відносин. Право може впливати на інформаційну сферу за допомогою правового регулювання, а також правового впливу. Правове регулювання інформаційних відносин на національному рівні розуміється як врегульовані правовими нормами суспільні відносини, що виникають із приводу інформації, сторони яких виступають як носії взаємних прав і обов'язків, встановлених і гарантованих інформаційно-правовою нормою.

Ключові слова: інформація, інформаційна влада, інформаційне суспільство, комунікація, інформаційні відносини.

Постановка проблеми. Історія людства свідчить про постійно наростаючу боротьбу за владу. Запекла боротьба за захоплення, утримання, розподіл і перерозподіл не тільки супроводжувала історію розвитку суспільства, але і визначає характеристику сучасного етапу його розвитку. Вступ сучасного світу в інформаційну стадію розвитку і глобалізація світових комунікацій привели до глибоких змін співвідношення влади в суспільстві, різкого підвищення політичного впливу інформаційної влади і насамперед її головних носіїв – засобів масової інформації (ЗМІ). Це стимулювало появу цілої низки концепцій, які обґрунтовують пріоритетну значущість ЗМІ в житті суспільства і настання епохи “медіакратії” або “телекратії” [1].

Влада – це той невід’ємний компонент будь якої цивілізації, який змінюється разом зі змі-

нами у суспільстві. Розвиток сучасної цивілізації на пряму залежить від глобальних перетворень інформаційних ресурсів і засобів їх використання в усіх регіонах світу. Сучасна ситуація характеризується становленням інформаційного суспільства та є передумовою для еволюційного переходу до наступної стадії розвитку людства, технологічною основою якої є індустрія створення, обробки і передачі інформації.

Надмірно швидкий розвиток інформаційних технологій останнім часом визначає магістральний напрям розвитку практично всіх сторін життя сучасного суспільства, роль і значення впливу інформації на економічні та політичні, культурні та правові сфери життя. У результаті такого впливу виникає абсолютно нова соціально-політична реальність, яка пов'язана з трансформацією сучасного життя. Доступність інформації

виступає вирішальним фактором функціонування сучасного суспільства. Під впливом інформаційної влади змінюються більшість політико-правових інститутів, політичні відносини, форми політичного та інформаційного впливу на суспільні відносини та суспільну свідомість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про інформаційну владу постійно перебуває в центрі уваги багатьох зарубіжних та вітчизняних дослідників. Серед зарубіжних дослідників особливо виділяються С. Белл-Рокич, М. Дефлер, Т. Беннет, Е. Вартем, Дж. Лал, Г. Лассвел, Е. Ноель-Нойман, Е. Тоффлер, Е. Хілл та інші. Що стосується вітчизняних дослідників, серед них можна виокремити: А. Гриценко, В. Іванова, М. Каращука, М. Костенко, Б. Кормича, В. Ліпкан, А. Ручку та інших.

Постановка завдання. Мета статті полягає в теоретичному осмисленні сутності та особливостей прояву інформаційної влади, її ресурсів, місця і ролі в політичній системі держави. Це дає змогу визначити шляхи і методи оптимізації функцій цієї влади з метою побудови сучасних реалій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційна влада як об'єкт наукового дослідження припускає використання теоретичних концепцій і наукових підходів до вивчення її предмета, що вимагає обґрунтованого міждисциплінарного підходу до інтерпретації основних категорій і понять. При цьому необхідне застосування методів політології, журналістики, соціології та, звісно ж, правознавства. Дослідження інформаційної влади з позиції функціональних концепцій дає змогу найбільш повно розглянути основні властивості, характер прояву, ресурси і потенціал інформаційної влади.

Як відомо, залежно від сфер проявів і ресурсів впливу влада поділяється на економічну, соціальну, політичну, духовну й інформаційну. У функціонуванні різних влад у сучасних умовах найважливішу роль відіграє саме інформаційна влада в результаті комунікаційної взаємодії, метою якої є вплив інформації на індивідуальну, групову та масову свідомість.

Перехід від індустріального до інформаційного суспільства є нагальною реальністю нашого часу і зачіпає всі держави, Україна не є винятком. Перехід до інформаційної цивілізації перетворює інформаційний ресурс на стратегічний фактор будь-якої країни [2, с. 3].

На межі ХХ – ХХІ ст. індустріально розвинені країни світу вступили в інформаційну стадію розвитку, позначену становленням інформаційного

суспільства, впровадженням інформаційних технологій, Інтернету, що привело до різкого підвищення впливу інформаційної влади.

Так, формування інформаційної влади безпосередньо пов'язане зі становленням інформаційного суспільства, в якому інформація стає головним економічним ресурсом, а інформаційний сектор виходить на перше місце за темпами зростання; основною формою власності стає інтелектуальна власність, важливого значення набуває людський капітал; інформація стає предметом масового споживання (з'являються нові критерії оцінки рівня розвитку суспільства – кількість комп'ютерів, кількість підключень до Інтернету, кількість мобільних і стаціонарних телефонів тощо), формуються нові правові засади функціонування інформаційного суспільства; формується єдина інтегрована інформаційна система на основі технологічної конвергенції (злиття телекомунікацій, комп'ютерно-електронної, аудіовізуальної техніки), створюються єдині національні інформаційні системи [3, с. 16–17].

Інформаційна влада чинить широкий вплив на формування поведінки особистості і суспільства загалом, уміло маніпулює свідомістю людей за допомогою цілеспрямованого впливу інформації або блокування певних відомостей, пропагандистських і агітаційних матеріалів, інформації, яка не сприймається нами як примус.

На думку американського дослідника О. Тоффлера, під кінець ХХ століття знання та інформація стали найважливішим ресурсом влади. Вони дають змогу «досягти цілей, мінімально витрачаючи ресурси влади; переконати людей у їхній особистій зацікавленості у цих цілях; перетворити супротивників на союзників» [4].

Сьогодні інформаційна влада стає істотною частиною інфраструктури суспільства, від неї залежить не тільки технологічний, але й соціальний прогрес, економічна конкурентоспроможність країни загалом, здатність подальшого розвитку демократичних інститутів [5].

Під впливом інформаційних технологій змінюються і політико-правові інститути, політичні відносини, форми політичного та інформаційного впливу на суспільство та суспільну свідомість; своє місце впевнено посідає інформаційна влада як влада інформаційного суспільства.

Якщо раніше інформацію переважно розглядали як інструмент влади, то на сучасному етапі суспільства вже сформулювалася самостійна інформаційна влада. Вона зводиться до здатності її суб'єктів шляхом отримання, тлумачення, ком-

понування та поширення інформації впливати на формування суспільної свідомості, спонукати суб'єктів політики й економіки до дій у заданому напрямі.

У більш широкому сенсі інформаційна влада – цілеспрямовані дії власників та розповсюджувачів (розпорядників) інформації, які спрямовані на формування, корекцію та підтримку необхідного керованого рівня суспільної свідомості шляхом створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації.

Інформаційна влада – це насамперед здатність і можливість держави, інститутів громадянського суспільства, державних діячів, публічних політиків, журналістів, діячів культури тощо, які виступають суб'єктами інформаційної влади, робити визначальний вплив на індивідуальну, групову і масову свідомість, політичну поведінку і діяльність людей за допомогою інформаційного впливу, міжособистісної комунікації, засобів масової комунікації.

Як зазначає В.П. Пугачов, формою буття інформаційної влади є суспільні комунікації. Інформація виступає змістом цих комунікацій та сприяє спілкуванню людей та їх взаємодії. Інформаційна влада означає управління комунікаціями, їх змістом. Відмінність цієї влади від інформаційного впливу полягає в тому, що інформаційна влада володіє силою, стійкістю, асиметричністю впливу комунікатора на реципієнта, високим ступенем контролю за його поведінкою [6, с. 68].

Інформаційна влада інституціоналізується через спеціалізовані структури для відкритої, публічної передачі будь-якої інформації будь-яким особам за допомогою спеціального технічного інструментарію. До них належить друкована, аудіовізуальна, електронна преса, кіно-, відео-, аудіоносії інформації, супутникові, кабельні, комп'ютерні мережі – все, що може накопичувати і передавати важливу для суспільного життя інформацію [7].

Н.Ф. Ржевська зазначає, що суб'єктами й основними носіями інформаційної влади в сучасному суспільстві є інформаційні інститути – засоби масової інформації, наукові і науково-просвітницькі установи тощо. Науковець зазначає, що інформаційна влада існує для: формування головних цілей та пріоритетів; формування вектору цілей (напрямку і порядку дій, за яким здійснюється перетворення цілей у життя); розпізнавання факторів, що діють на об'єкт управління [8].

Крім того, суб'єктами інформаційної влади виступають органи державної і публічної влади, журналістика як соціальний інститут, інтернет-спільноти, інститути громадянського суспільства.

Ефективність функціонування інформаційної влади забезпечується її ресурсами і зростаючим впливом. Це може бути система засобів масової інформації – інформаційних агентів (газет, радіо- і телестанцій, соціальних мереж). Демократизм інформаційної влади забезпечується широким складом її суб'єктів, що сприяє плюралізму інформації.

Забезпеченню об'єктивності інформації заважає вплив великого капіталу, який лобіює свої інтереси в суспільстві. У сучасних умовах більшість засобів масової інформації обслуговують інтереси політичних партій та рухів, які підтримуються різними фінансовими групами. Належність засобів масової інформації України олігархам чітко відображає їхню інформаційну політику, не завжди об'єктивну, що не сприяє формуванню адекватної реакції до подій, що відбуваються в українському суспільстві.

Якщо говорити про державну владу та її поділ на законодавчу, виконавчу і судову, можна констатувати факт, що кожна з них використовує засоби примусу, не ігноруючи, звичайно, і засоби заохочення до виконання владних вимог. Інформаційна влада через притаманні їй інститути використовує переконливість, привабливість; ширість аргументації привертає на їхній бік прихильників та послідовників. Однак тут необхідно зауважити і про завуальовані засоби впливу, які безпосередньо несуть у собі настання певних результатів, тобто мають чітку визначену мету, що сприяє маніпулюванню суспільною свідомістю та унеможлиблює формування власної думки стосовно якоїсь події, тобто тут на перший план виходить сила авторитету інформаційної влади та її інститутів.

Так, волевиявлення державної влади має адресний характер, а саме акти законодавчої та виконавчої влади стосуються всього населення або певних верств (наприклад, військовослужбовців), акти судової влади мають індивідуальний характер. Те, що виходить зі ЗМІ як інституту інформаційної влади, не має конкретних адресатів, інформація адресована всім і нікому конкретно. Масштаби донесення інформації та її сприйняття залежать від переконливості, привабливості. Тому одна інформація може бути підтримана всім народом, а на іншу ніхто не відреагує. Не раз реакція широких мас досягає межі, коли державній владі доводиться з ними рахуватися.

Тобто інформаційні потоки не контролюються, привабливість інформації залежить від того чи іншого засновника (власника) каналу, який вирішує, яка інформація повинна бути розповсюджена, а яка ні, що свідчить про абсолютну відсутність об'єктивності та всебічності висвітлення подій.

Інформаційна влада в будь-якій демократичній державі, як і будь-яка інша влада, потребує контролю з боку суспільства. У більшості західних демократій є спеціальні органи контролю за ЗМІ, що стежать за дотриманням ними етичних і правових норм. Так, у Франції такою інстанцією є Вища рада з аудіовізуальної комунікації. Вона контролює не тільки державні, а й приватні теле- і радіостанції, видає їм державні ліцензії на право виходу в ефір. У Великобританії загальні напрями діяльності радіо та телебачення визначають уряд і парламент. За дотриманням пресою етичних норм стежить спеціальна комісія із самоконтролю.

Громадський контроль інформаційної влади спрямовано на забезпечення збалансованості у наданні інформації як основного її ресурсу, а не маніпуляції громадською думкою [6, с. 75–76]. Водночас необхідно підкреслити, що громадський контроль не повинен привести до встановлення цензури за інформацію, що суперечить демократичним принципам розвитку сучасного суспільства. Однак неакуратне використання інформації може призвести до тяжких політичних, економічних і соціальних наслідків.

В умовах глобалізації та інформатизації, формування розвинутого інформаційного суспільства, свободи інформаційної сфери неможливо залишити поза увагою питання стосовно функціонування, змісту, природи інформаційної влади, яка все більше у сучасних умовах звертає на себе увагу науковців. Тут виникає багато викликів та питань: як інформаційна влада інституалізується, які її можливості, яким законом керуватися, які органи цієї влади та в чому їхня специфіка, яке місце ця влада займає серед загальноновизнаної тріади влади, або це окрема влада, що не є державною, але пронизує всі інші гілки влади, тощо.

Неможливо не погодитися з думкою В.А. Ліпкана, який стверджує, що підвищенню ефективності інформаційної влади і подальшій демократизації українського суспільства сприятиме: розроблення на державному рівні інформаційної політики, основою якої має стати розвиток суспільства, побудованого на знаннях та інформації;

створення такої мережі освіти і науки, яка б забезпечувала розвиток інформаційної сфери України відповідно до національних інтересів та базових міжнародних індикаторів; створення громадського телерадіомовлення; ефективне функціонування мультимедійної платформи іномовлення в Україні; якісне поповнення інформаційного законодавства, прийняття Інформаційного кодексу України; впровадження й організація в Україні комунікаційного виховання населення, особливо молоді [10, с. 9]. Одним із найважливіших завдань держави в умовах інтенсифікації євроінтеграційних процесів стало формування і забезпечення демократичних засад діяльності інститутів інформаційної влади, оскільки влада трансформується в потужний фактор суспільного розвитку, основний потенціал і ефективність якої розкриваються через її комунікативні характеристики.

Інформаційна влада формується в межах громадянського суспільства, що являє собою систему самостійних і незалежних від держави суспільних інструментів та відносин, які покликані забезпечити необхідні умови для реалізації прав і свобод, а також приватних інтересів і потреб окремих людей та колективів для насиченого соціального, культурного і духовного життя. Свобода інформації заснована на верховенстві права та повазі до прав людини, що є основними постулатами побудови громадянського суспільства, утвердження справжньої демократії. Тому, без сумніву, межі існування інформаційної влади повинні насамперед не порушувати прав і свобод людини. Невід'ємним пріоритетом сучасної держави є забезпечення права на отримання і поширення інформації.

У вирішенні цих проблем величезну роль може відіграти правове регулювання інформаційних відносин. Право може впливати на інформаційну сферу за допомогою правового регулювання, а також правового впливу. Об'єктом правового регулювання інформаційних відносин виступає правова реальність, пов'язана із формуванням, функціонуванням та розвитком інформаційного суспільства. Предметом правового регулювання інформаційних відносин є сукупність суспільних відносин, пов'язаних із використанням різних інформаційно-комунікаційних технологій з метою створення, накопичення інформації та знань, а також розвитку та реалізації свого потенціалу. Правове регулювання інформаційних відносин на національному рівні розуміється як урегульовані правовими нормами суспільні відносини, що виникають із приводу інформації, сторони яких

виступають як носії взаємних прав та обов'язків, встановлених і гарантованих інформаційно-правовою нормою.

Держава за допомогою правових інструментів формує відповідні правила взаємодії з інформаційним суспільством і з інформаційною владою, оскільки у сучасних умовах інформація відіграє вирішальну роль в організації влади. Активне використання потенціалу інформаційної влади може стати вирішальним фактором у проведенні державної політики в будь-якій сфері життя суспільства. Правовий вплив, на відміну від правового регулювання, пов'язаний з тими суспільними відносинами, які не регулюються правом, але на які поширюється його дія. Правовий вплив не тільки формується за допомогою таких засобів, як норми права, а й залежить від тієї правової культури, яка сформувалася в цьому суспільстві. Це приводить до формування в однотипній ситуації певного стандарту поведінки як безпосеред-

ньої умови формування законослухняної поведінки громадян. Правовий вплив включає в себе не тільки правові засоби впливу на громадське життя, а й інформаційні – психологічні (правові стимули і правові обмеження), виховні, ідеологічні (підвищення рівня правової культури, формування прогресивних, цивілізованих правових ідей, принципів тощо) та інші [7].

Висновки. На основі проведеного аналізу можна дійти висновку, що актуалізація дослідження інформаційної влади пов'язана з її важливістю і величезним впливом на сучасне суспільство, що трансформується в потужний фактор суспільного розвитку. Інформаційна влада чинить значний вплив на всі види влади, основний потенціал і ефективність якої розкриваються через її комунікативні характеристики. Інформаційна влада має достатні ресурси для формування відповідної об'єктивної громадської думки, необхідної для розвитку суспільства.

Список літератури:

1. Glotz P. Chancen und Gefahren der Telekratie / P. Glotz // Die Neue Gesellschaft. Frankfurter Hefte. 1995. № 1. S. 32–41.
2. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чижа. К. : Юрид. думка, 2006. 411 с.
3. Чугунов А.В. Развитие информационного общества: теории, концепции и программы [учебное пособие] / А.В. Чугунов. – СПб.: Ф-т филологии и искусств СПбГУ, 2007. 98 с.
4. Тофлер О. Проблема власти на пороге XXI века / О. Тофлер // Свободная мысль. 1992. № 2. С. 114.
5. Карашук М.Г. Інформаційна влада: сутність та особливості впливу / М. Г. Карашук // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. 2012. Вип. 3. С. 324–335. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>
6. Пугачев В.П. Информационная власть и демократия / В. Пугачев // Общественная наука и современность. 1999. № 4. с. 65–77.
7. Бебик В.М. Політологія для політика і громадянина: [Монографія]. / В. М. Бебик – К.: МАУП, 2003.: [Електронний ресурс]. URL: <https://www.politics.ellib.org.ua/pages-3665.html>
8. Ржевська Н. Ф. Політична влада та інформація, місце інформаційної влади у інформаційному суспільстві/ Н. Ф. Ржевська.[Електронний ресурс]. URL : jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/2950
9. Пугачев В.П. Средства массовой информации в современном политическом процессе / В.П. Пугачев // Вестник МГУ. Сер. 12. Политические науки. 1995. № 5. С. 12–15.
10. Ліпкан В.А. Систематизація інформаційного законодавства України : [монографія] / В.А. Ліпкан, В.А. Залізник / за заг. ред. В.А. Ліпкана. К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. 304 с.

Antoshina I.V. INFORMATION POWER: UPDATE OF THE RESEARCH

The article is dedicated to the updating study of an information power; it's content and features. Special attention is paid to the role and importance of the influence of information on economic, political, cultural and legal spheres of life. The necessity of forming informational power in Ukraine is emphasized, since the functioning of informational society significantly changes the legal system, affects the implementation of the rule of law, and ensuring human rights. Various approaches to the definition of information power are analyzed. Attention is drawn to the fact that the majority of scholars by information power understand the ability of information owners to obtain, select, interpret and influence the formation of public consciousness, to induce political and economic entities to take actions in a given direction. It is indicated that information power is being formed within the framework of civil society. It is presented as a system of public instruments and relations that are independent from the state and designed to provide necessary conditions for realization of rights and freedoms, as well as private interests and needs of individuals and their groups. Attention is

focused on the fact that the legal regulation of information relations can play a huge role in solving these problems. Law can influence the information sphere through legal regulation, as well as legal influence. The legal regulation of information relations at the national level is understood as public relations regulated by legal norms arising from information, parties of which act as carriers of mutual rights and obligations established and guaranteed by a legal information norm.

It is concluded that information power permeates all branches of government and is transformed into a powerful factor of social development, the main potential and effectiveness of which are revealed through its communicative characteristics. Information power has sufficient resources to form the corresponding objective public opinion necessary for the development of society.

Key words: *information, information power, information society, communication, information relations.*